

Een nieuwe Kleine Weerd in hartje Maastricht

Rijkswaterstaat heeft het initiatief genomen voor de herinrichting van de Kleine Weerd in Maastricht. Movares heeft samen met twee adviesbureaus het ontwerp en bijbehorend beheerplan gemaakt.

De KRW-doelstellingen voor de Kleine Weerd vragen om een robuust ontwerp. De gehanteerde aanpak kent twee belangrijke uitgangspunten. Ten eerste ligt het gebied in de bebouwde omgeving van Maastricht. Herinrichting van dit soort gebieden kan op veel aandacht uit de omgeving rekenen. Om die reden is gekozen voor een interactief proces met belanghebbenden. Ten tweede is de keuze voor een inrichtingsvariant van invloed op het natuurbeheer in het gebied, op dit moment uitgevoerd door de Stichting het Limburgs Landschap. Deze beheerder is vanaf het begin van het project nadrukkelijk betrokken geweest bij de totstandkoming van het ontwerp.

De Kleine Weerd is twaalf hectare groot en had oorspronkelijk een agrarische bestemming. Vanaf 1994 is begonnen met natuurlijke begrazing in het gebied¹⁾. De herinrichting van het gebied betreft de ecologische ontwikkeling (KRW) en de vergroting van de hoogwaterveiligheid (programma Stroomlijn).

Rijkswaterstaat is als waterbeheerder verantwoordelijk voor de implementatie van de Kaderrichtlijn Water voor het stroomgebied van de Bovenmaas, waarin de Kleine Weerd ligt. De te nemen inrichtingsmaatregelen dienen dus een positieve bijdrage te leveren aan de ecologie van de Bovenmaas.

Het programma Stroomlijn²⁾ beoogt in beeld te brengen waar in het rivierengebied als gevolg van natuurontwikkeling opgaande begroeiing is ontstaan, om vervolgens te komen tot een bestendig (vergunbaar) natuurbeheer voor de betreffende gebieden. De Kleine Weerd is de afgelopen jaren sterk verruigd, hetgeen leidt tot een veiligheidsrisico bij hoogwater. De Kleine Weerd is binnen het programma Stroomlijn benoemd tot één van de tien pilotgebieden waarvoor een nieuw beheerplan uitgewerkt dient te worden, met als doel een structurele verlaging van de waterstand met minimaal twee centimeter. Hiermee wordt de situatie teruggebracht naar de referentiesituatie van 1996³⁾.

Hoewel de Kleine Weerd een relatief klein gebied is met een op het oog betrekkelijk overzichtelijke opgave, zijn er vanwege de verstedelijkte omgeving veel belanghebbenden die hun behoeften willen terugzien in het uiteindelijke ontwerp. Daarom is in dit project hoog ingezet op afstemming en communicatie.

Vaak wordt de inrichting van een gebied vooral gestuurd door de opgaven die ervoor zijn geformuleerd, zoals waterstandsdeling en natuurontwikkeling. Wanneer het definitieve ontwerp klaar is, wordt op basis van het ontwerp een beheerplan opgesteld voor het gebied. In zo'n situatie stuurt het beschikbare ontwerp het natuurbeheer. In het geval van de Kleine Weerd is gekozen voor het van meet af aan betrekken van de beheerder bij het interactieve proces. De beheerder heeft zodoende het ontwerp mede bepaald.

Het 'interactieve karakter' van beide stadia bestond feitelijk uit twee workshops, waarbij het instrument MapTable een belangrijke rol vervulde.

MapTable is toegankelijke software voor groepsgewijze ruimtelijke planvorming in het rivierengebied en wordt vaak gebruikt in combinatie met een pc met een scherm in de vorm van een tafelblad, waar gebruikers omheen kunnen staan om samen aan ideeën en oplossingen te werken. Met deze software kunnen veranderingen van maaiveldhoogte, drempels en vegetatie worden ingetekend. De effecten van deze veranderingen voor de rivier komen al binnen enkele minuten beschikbaar. In een workshop van een dagdeel kan op deze manier een hele serie varianten worden vergeleken.

De Kleine Weerd wordt op dit moment beheerd met seizoensbegrazing door een kleine kudde paarden en runderen. Dit is een duurzame vorm van beheer die de vegetatie-

ontwikkeling remt maar niet tegengaat. De belangrijkste opgave voor het gebied vanuit het programma Stroomlijn is het in de hand houden van de vegetatie om vérgaande verruwing in het gebied tegen te gaan.

Een intensief maaibeheer is vanuit natuurlijk oogpunt niet wenselijk. Om de vegetatie goed in de hand te kunnen houden, is het wenselijk te streven naar een verlengde seizoensbegrazing (de grazers lopen dan eerder in het jaar en langer in het gebied) of jaarrondbegrazing als hoogwater dit toelaat. Dit kan alleen als er een hoogwatervluchtplaats komt. Ook de wijze waarop het gebied onder water loopt, is relevant voor het beheer.

In overleg met de beheerder zijn vooraf de uitgangspunten bepaald die moesten worden meegenomen bij de verkenning van de inrichtingsvarianten. Daarom is bij de inrichting nadrukkelijk aandacht besteed aan hoogwatervluchtplaatsen, de bereikbaarheid van deze vluchtplaatsen voor de beheerder, de wijze waarop het gebied overstroomt en de bereikbaarheid en begaanbaarheid van het gebied voor de grazers. Als deze uitgangspunten niet in het ontwerp worden meegenomen, is het lastig een duurzame vorm van beheer te voeren.

Uit de eerste bijeenkomst moesten maximaal vier kansrijke inrichtingsvarianten tevoorschijn komen. Aanwezig waren onder meer: gemeente Maastricht, Provincie Limburg, Rijkswaterstaat, Waterschap Roer en Overmaas Maas, Stichting Limburgs Landschap en het Centrum voor Natuur- en MilieuEducatie. Met deze groep is een doelen- en wensenlijst opgesteld. Vervolgens is de groep opgesplitst in een 'natte' en een 'droge' groep. De laatste kreeg als taak zich

Oevererosie langs de Maas.

te richten op vegetatieontwikkeling en hoogwatervluchtplaatsing, de eerste groep nam het rivierkundige ontwerp van de nevengeul voor haar rekening. De droge en natte varianten werden gecombineerd in inrichtingsvarianten en doorgevend op de beoogde doelstelling van twee centimeter waterstandverlaging.

Op zeker moment werd het idee geopperd om het Papenwater direct ten zuiden van het provinciehuis te dempen en de stroom van de nevengeul op deze manier volledig achter het provinciehuis langs te trekken. In een minder interactieve benadering was dit idee waarschijnlijk nooit getest; hier bleek dat het hydraulisch effect zeer gunstig was, met onder meer een sterke daling van de waterstand in de rivier. In het definitief ontwerp is dit idee in een aangepaste vorm terechtgekomen. De instroom van het Papenwater wordt niet gedempt, maar de stroomlijning van de nevengeul en het creëren van een hoogwatervrij terrein ten zuiden van het provinciehuis zijn wel meegenomen in het uiteindelijke ontwerp.

Essentieel voor een natuurlijk beheer van een gebied is dat natuurlijke processen waar mogelijk de ruimte krijgen. Wanneer vooraf precies wordt vastgelegd waar welke vegetatie mag staan en geen ruimte voor doorgroei van de vegetatie wordt gecreëerd, kan de natuur zich niet ontwikkelen op een natuurlijke manier. Zo is, uitgaande van de noodzakelijke voorwaarde van twee centimeter waterstandverlaging, bij het ontwerp van de Kleine Weerd gezocht naar zogenaamde overruimte in het beheer. Overruimte houdt in dat op sommige plekken in het gebied doorgroei van de

vegetatie is toegestaan zonder dat de hoogwaterveiligheid in het gedrang komt. Dit geeft de terreinbeheerder de keuze om de vegetatie plaatselijk te laten ontwikkelen en waar nodig elders de vegetatie terug te zetten, zodat deze zich opnieuw kan ontwikkelen. Dit wordt ook wel cyclisch beheer genoemd. Zo snijdt het mes aan twee kanten: voorkomen wordt dat de vegetatie langs de rivier te hoog groeit en voor opstuwung zorgt die de hoogwaterveiligheid in gevaar brengt, terwijl voldoende ruimte blijft voor natuurlijke processen als floristische ontwikkeling, sedimentatie en erosie. Van overruimte kan pas sprake zijn als het ontwerp meer dan de vereiste twee centimeter waterstandverlaging genereert. Het verschil tussen taakstelling en gerealiseerde waterstandverlaging in het definitief ontwerp bepaalt zodoende de overruimte in het beheer.

Toen bleek dat het definitief ontwerp de vooraf opgelegde taakstelling ruimschoots haalde, rees de vraag welke vormen van natuurverruiging in het gebied eventueel toelaatbaar zouden zijn met het oog op beheer. Dit vraagstuk is in een tweede bijeenkomst onder de loep genomen. Diverse varianten zijn onderzocht om te bepalen in welke delen van het gebied doorgroei van vegetatie meer en minder kwaad kan voor de hoogwaterveiligheid. Dit leidde uiteindelijk tot twee beheervarianten. Ten opzichte van het definitief ontwerp verruigt de eerste variant door struweel in de buitenbochten van de nevengeul, kleine clusters van struweel aan de oostzijde van de weerd en struweel langs de Maasoever en op de heuvel van het noordwestelijk deel van de weerd. De tweede variant is vergelijkbaar

met de eerste, maar dan zonder struweel langs de Maasoever en op de heuvel. De eerste variant leidt tot een ontoelaatbare verhoging van de waterstand ten opzichte van het definitieve ontwerp. De tweede variant geeft echter nauwelijks verschil te zien. Hiermee kon worden aangetoond dat struweelontwikkeling op de steile delen langs de randen van de nevengeul en aan de oostzijde van de weerd tot op zekere hoogte toelaatbaar is.

De resultaten van deze analyse vormen het uitgangspunt voor het beheerplan. Hierin is beschreven op welke wijze het Limburgs Landschap in de toekomst zorg draagt voor een duurzaam en natuurlijk beheer van de Kleine Weerd, met voldoende ruimte voor natuurlijke processen als vegetatieontwikkeling, sedimentatie en erosie, zonder dat dit een risico vormt voor de hoogwaterveiligheid in Maastricht.

NOTEN

- 1) Bureau Drift (2006). Inrichtingsontwerp nevengeulen Kleine Weerd en Hoge Weerd. In opdracht van Rijkswaterstaat Dienst Limburg.
- 2) RWS (2008). Ruim baan voor het water. Programma Stroomlijn - naar een goed evenwicht tussen natuur en veiligheid.
- 3) Movares (2008). Schetsontwerpen Kleine Weerd - Fase 1: onderzoek en beoordeling van de effecten voor 4 ontwerpvarianten & keuze voorkeursvariant. In opdracht van Rijkswaterstaat Dienst Limburg.

Ewout Fakkell (Movares)
Jasper van der Werff ten Bosch (Meander Advies en Onderzoek)
Jette Eshuis (CSO Adviesbureau)

Het definitieve ontwerp van de Kleine Weerd.

